Tannåkers kyrka

Tannåkers sn, Ljungby kn, Kronobergs län

ANTIKVARISK MEDVERKAN VID OMMÅLNING AV BÄNKINREDNINGEN

ANTIKVARISK RAPPORT 2019:03

Katja Meissner

BYGGKULT

Omslagsfoto: Katja Meissner, BYGGKULT, 2019

BYGGKULT - Byggnadsvård och kulturmiljö är ett fristående konsultföretag med säte på Öland. Vi erbjuder konsulttjänster såsom antikvarisk medverkan, rådgivning, konsekvensanalyser, utredningar och dokumentationer till myndigheter, församlingar, föreningar, företag och privatpersoner. Vi har lång erfarenhet inom branschen med särskilt vikt på samhällsplanering, vård- och underhåll av byggnadsminnen samt det kyrkliga kulturarvet. Vi förfogar över stor kunskap om bland annat färgsättning, traditionella material, teknisk byggnadsvård, stilhistoriska inredningar, grönt kulturarv och dendrokronologi. BYGGKULT är medlemsföretag i nätverket *Byggnadsvård Qvarnarp* och ingår i branschorganisationen *Byggnadsvårdsföretagen i Sverige*.

Tannåkers kyrka

ANTIKVARISK MEDVERKAN VID OMMÅLNING AV BÄNKINREDNINGEN

ANTIKVARISK RAPPORT 2019:03

Innehåll

Inledning **6**

Antikvarisk medverkan **7**

Fastighetsuppgifter **8**

Administrativa uppgifter **9**

Kort historik **10**

Beskrivning av åtgärderna **11**
1. Färgdokumentation bänkinredning 11
2. Val av kulör 13
3. Renovering av bänkinredningen 14
4. Retuschering av referensytorna 18
5. Övriga underhållsarbeten 20

Godkännande/slutbesiktning **23**

Avvikelser från tillståndsbeslutet **23**

Antikvariska iakttagelser **24**

Källor **24**

Sändlista **24**

Tannåkers kyrka 2019-03-01.

Inledning

2017 utförde Byggkult – Byggnadsvård och kulturmiljö på uppdrag av Berga pastorat en konsekvensanalys gällande en ommålning av bänkinredningen i Tannåker kyrka. Uppdraget var att bedöma huruvida församlingens önskemål att ljusa upp den gulbruna träimiterande laseringen på insidan av bänkraderna påverkar kyrkobyggnadens kulturhistoriska värden. Färgsättningen tillkom år 1942 efter Paul Bobergs restaurering och bedöms vara en viktig del av kyrkans upplevelsevärde. Förslaget i konsekvensanalysen var därför att endast bänkinredningens insidor skulle målas om i en ljusare nyans, medan övriga målningar i kyrkorummet skulle förbli orörda. Konsekvensanalysen låg till grund för en ansökan om tillstånd till ändring av ett kyrkligt kulturminne enligt kulturmiljölagen (KML) 4 kap.

2019 beviljade Länsstyrelsen i Kronobergs län tillstånd till ommålning av bänkinredningens insidor i en ljusbeige kulör. I beslutet villkorade Länsstyrelsen att arbetet skulle utföras på ett hantverksmässigt sätt och i samråd med antikvarisk expert, samt att det före ommålningen skulle göras en färgdokumentation med färgtrappor för att ta reda på inredningens tidigare färgsättning. Enligt beslutet skulle referensytor på de två bänkarna i koret bevaras vid ommålningen, med syftet att även i framtiden kunna få uppleva Bobergs ursprungliga gestaltningskoncept. I ett tilläggsbeslut daterat 2019-03-06 ändrade Länsstyrelsen sina krav gällande referensytor på så vis att även den södra korbänken fick målas om i samma nyans som övrig bänkinredning. Länsstyrelsen villkorade att den norra korbänken, bänkarna på läktaren och läktarbröstningens insida skulle bevaras som referensytor.

Arbetet utfördes av Ola Westlund Dekoration under perioden 2019-01-31 till 2019-04-15 och följdes upp av antikvarisk medverkande Katja Meissner, Byggkult.

Antikvarisk medverkan

Antikvarisk medverkan krävs ofta när Länsstyrelsen lämnar bidrag till byggnadsvård eller vid ändringar av byggnadsminnen och vid åtgärder i kyrkor som kräver Länsstyrelsens tillstånd. Uppdragens omfattning och innehåll varierar beroende på villkoren i Länsstyrelsens beslut. Den antikvariskt medverkande har som uppgift att följa projektet kontinuerligt och att dokumentera arbetet före, under och efter slutförandet. Vanligt förekommande uppgifter är att:

- bistå byggherren med antikvarisk rådgivning
- delta i byggmöten och besiktningar
- lämna detaljanvisningar, till exempel att bestämma exakt kulör vid ommålning av en fasad
- dokumentera vad som kommer fram under arbetet gällande material, ytskikt och annat som är av byggnadshistorisk betydelse
- uppmärksamma avvikelser från beslutet och vid behov ta kontakt med Länsstyrelsen för samråd
- sammanställa en antikvarisk rapport efter slutfört arbete

Fastighetsuppgifter

Karta: Lantmäteriet 2019

Tannåker kyrka

Tannåker sn, Ljungby kn, Kronobergs län, Växjö stift

Anläggningsår

1794

Adress

Tannåkers Kyrka 1
341 96 Ljungby

Koordinater

N6313893, E425077 (SWEREF 99TM)

Lagskydd

Skyddat enligt kulturmiljölagens 4 kap.

Tillsynsmyndighet

Länsstyrelsen i Kronobergs län

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut
Tillstånd till ommålning av bänkinredning, beslutsdatum 20190123 (Dnr. 433-5122-2017)
Tillstånd till ändring av referensytor, beslutsdatum 20190306 (Dnr. 433-1470-2019)

Andra handlingar i ärendet
Konsekvensanalys ommålning av bänkinredning. Byggkult, antikvarisk rapport 2017:02.

Beställare
Berga pastorat

Kontaktperson
Elisabeth Carlsson, ordförande i kyrkorådet

Entreprenör
Ola Westlund Dekoration

Antikvarisk medverkan
Katja Meissner, BYGGKULT

Rapport
Katja Meissner, BYGGKULT, 2019-05-06

Fotografier
Katja Meissner, BYGGKULT (om inget annat anges)

Layout
Katja Meissner, BYGGKULT

Tidsperiod för arbetets genomförande
2019-01-31 till 2019-04-15

Startmöte
2019-01-30
Syfte: Genomgång av länsstyrelsens villkor. Fastställande av tidsplan och arbetsmetoder.
Närvarande: Elisabeth Carlsson (EC), ordförande i församlingsrådet Anne-Marie Kårhammer (AMK), Ola Westlund (OW), Katja Meissner (KM)

Besiktningar
2019-02-08
Syfte: Genomgång av färgdokumentation, kontroll av uppstrykningsprover.
Närvarande: EC, AMK, OW, KM
2019-03-01
Syfte: Kontroll provmålning i ny kulör
Närvarande: EC, AMK, OW, KM

Slutbesiktning
2019-04-15
Utfördes av handläggare Julia Chirokova, Länsstyrelsen Kronobergs län.
Närvarande: EC, AMK, OW, KM

Kort historik

Tannåkers kyrka uppfördes 1794 efter ritningar från Överintendentsämbetet. Kyrkan är utformad som liten salkyrka med valmat tak, utan synlig delning mellan kyrkorum och kor. Byggnaden har ett vapenhus åt väster och en sakristia mot norr. Utformningen är ovanlig men följer nyklassicismens ideal. Interiören är i stort sett oförändrad, bortsett från utformningen av altarpartiet och färgsättningen som är resultatet av en omfattande renovering som genomfördes 1942 under ledning av arkitekt Paul Boberg. Det ursprungliga vit-gyllene kyrkorummet domineras sedan dess av blåa, grågröna och bruna färger med några få inslag av beige och rött. Bänkinredningens insidor var ursprungligen målade med en brun till mörkbrun träådring, varav merparten vid ett senare tillfälle målades över med en gulbrun lasering, troligen i samband med kyrkans 200 årsjubileum 1993.

Paul Bobergs dova färgsättning, som är tidstypisk för 1930/40-talet, anses ha stort upplevelsevärde. Tannåkers interiör har dessutom arkitekturhistoriskt, personhistoriskt och regionalhistoriskt värde.

Tannåker kyrka sett från sydväst.

Beskrivning av åtgärderna

Den antikvariska medverkan har skett i samband med tillståndsgivning enligt Kulturmiljölagens 4 kap. Tillståndsbeslutet utfärdades 2019-01-23 av Länsstyrelsen i Kronobergs län (dnr 433-5122-2017). Ett tilläggsbeslut gällande ändring av referensytorna utfärdades 2019-03-06 (dnr 433-1470-2019). Tillståndet avsåg dokumentation av bänkinredningens ursprungliga färgsättning samt målning av bänkarnas insidor i en ljusare beige kulör.

Utöver de tillståndspliktiga åtgärderna omfattade arbetena dessutom bättringsmålning av bänkfasader, kolonner, dörrar, korbänkar, läktarbänkar och läktarbröstning samt av övriga snickerier i kyrkorummet. Insidan av pardörrarna i södra sidoentrén målades om. Dessutom lagades och avfärgades några putsskador.

1. Färgdokumentation bänkinredning

I samband med åtgärderna har samtliga färgskikt på bänkinredning och kolonner dokumenterats. Färgundersökningen har utförts under vecka 6 av Ola Westlund. Färgtrappor har behållits synliga efter ommålningen på både in- och utsidan av den bakre bänkraden i norra kvarteret samt på norra kolonnen i samma bänkrad.

Resultat av färgundersökningen

Nedersta färglagret är vitt. På en av kolonnringarna hittades även rester av en förgyllning. Det handlar mest sannolikt om den ursprungliga färgsättningen från 1794 som enligt beskrivningar ska ha varit i vitt och guld.

Ursprunglig färgsättning i vitt och guld. Foto: Ola Westlund 2019.

Andra färglagret är Paul Bobergs färgsättning från 1942. Bänkinredningens fasader har en grönblå grundfärg med en överliggande list i mörkbrunt, ljusgrått och rött. Speglarna är enkelt marmorerade i gråblått, speglarnas avfasning är ljusbeige. Bänkarnas insidor var laserade i en brun till mörkbrun kulör med träimiterande struktur. På överliggaren hittades endast ett färglager i mörkbrunt, det anses därför som sannolikt att överliggarna har bytts ut eller kompletterats i samband med renoveringen 1942. Kolonnerna har en rödbrun marmorering.

Överliggare: mörkbrun 8005-Y50R
List: ljusgrå NCS 3010-G90Y
List: röd ~ NCS 3050 Y70R
Ram: blå ~ NCS 6010-B90G
List: grundfärg i mörkgrå, slutstrykningsfärg i beige ~ NCS 3020-Y10R och orange
Ram: beige ~ NCS 3020-Y10R
Spegel: blågrå marmorering
Insidor: Brun till mörkbrun lasering
Kolonner: Rödbrun marmorering

Tredje färglagret hittades på stora delar av bänkarnas insidor. Det består av en gulbrun lasering med trästrukturimiterande penseldrag i fiberriktning. Ytorna är dessutom fernissade, trol. med linoljefernissa. Ommålningen skedde trol. i samband med 200-årsjubileet 1993.

Gulbrun lasering nära NCS 4040-Y30R,

2. Val av kulör

Före ommålningen togs det fram uppstrykningsprover i tre olika nyanser som utgick från de beigea kulörerna som redan fanns i kyrkorummet, bl.a. i läktarbröstningen och bänkarnas frontar och dörrar.

På mötet 2019-02-08 kontrollerades uppstrykningsproverna på olika platser i kyrkorummet och i varierande ljus. Den beigea nyansen som återfinns i läktarbröstningen ansågs som mest lämpade för en provmålning.

Läktarbröstning NCS 3030-Y30R.

Bänkfrontar och dörrar NCS 3020-Y10R.

Uppstrykningsprover kontrolleras.

I nästa steg grundmålades hela bänkkvarteret i en ljusbeige nyans, därefter provmålades några större ytor i nordöstra kvarteret samt insidan av en dörr i sydöstra kvarteret. Vid platsbesöket 2019-03-01 konstaterades att de provmålade ytorna upplevdes mer som aprikos än som beige. För att inte tillföra det redan färgglada rummet ytterligare en kulör valdes slutstrykningskulören istället i en något varmare nyans än grundfärgen.

Bänkinredningen är grundmålad i en ljusbeige nyans.

Provytan upplevs som aprikos.

3. Renovering av bänkinredningen

Tillståndet före renovering

Bänkkvarterets grönblå fasader var målade med linoljefärg, spackling var utförd med oljespackel. Senare bättringsmålningar var utförda med okänd färgtyp och i delvis avvikande kulör. Bänkarnas insidor var målade med en oljebaserad gulbrun lasering. Ytan var dessutom fernissad, trol. med linoljefernissa. Bänkinredningens färgsättning dateras till 1942, bortsett från laseringen som antas vara från 1993. Kablarna i bänkkvarteret var omålade och vita. Samtliga ytor var slitna och uppvisade en del skador i form av sprickor, avflagningar och färgbortfall. På många ställen syntes den underliggande vita färgen resp. det kittfärgade spacklet.

Bänkinredningen före renoveringen

Kyrkorummet före ommålningen, sett från väst.

Bänkkvarteren före ommålningen, sett från koret.

Torrsprickor, färgbortfall och slitage. Retuscheringar i avvikande kulör.

Utförda åtgärder

A. Ommålning

Före målningen tvättades alla ytor med målartvätt och slipades. Kvistar grundades med schellack. Större skador spacklades med linoljespackel Rubinol. Bänkkvarterets insidor samt södra korbänken målades två gångar med Wibo äkta linoljefärg som bröts på plats med torrpigment resp. Wibos oljepaste. Till slutstrykningsfärgen tillsattes 5% linoljefernissa. All målning utfördes med pensel.

Slutstrykningskulören ligger närmast NCS 3020-Y30R och lyckas binda ihop de olika gulbeigea nyanserna som förekommer i bl.a. läktarbröstning, bänkfasader, predikstol, altarring och pilastrarna vid altaret. Fotbrädorna målades i samma mörka gråbruna kulör som bänkkvarterets socklar. Samtliga kablar i bänkkvarteret målades in.

Bänkinredningen efter ommålning

Bänkkvarteren efter ommålningen, sett från koret.

Södra korbänk efter ommålningen.

Bänkkvarteren efter ommålningen, sett från södra läktartrappan.

Inmålade kablar.

B. Retuschering

Bänkkvarterens utsidor bättringsmålades. Större och djupare skador spacklades med latexspackel av snickerityp (Beckers) och grundades med schellack. Avflagande färg konsoliderades med Lascaux medium. Retuscheringen utfördes med linoljefärg som bröts på plats med tuboljefärg, torrpigment och dammarlack. Där blanka ytor var önskvärda har ytan försetts med ett överdrag av dammarlack, och på utsatta ställen med ett tunt lager linoljefernissa. Äldre bättringsmålningar som var i bra skick bevarades delvis som referensytor även om de inte alltid var utförda i bästa kvalitet.

Bänkinredningen efter retuschering

Nordvästra kvarteret.

Sydöstra kvarteret.

Bänkfront mot koret efter retuscheringen.

4. Retuschering av referensytorna

Tillstånd före renovering

Läktarbänken, läktarbröstningens insida och norra korbänken skulle enligt Länsstyrelsens beslut bevaras som referensytor och endast retuscheras. Ytorna var målade med en oljebaserad gulbrun lasering med trästrukturimiterande penseldrag i fiberriktning. Ytorna var dessutom fernissade, trol. med linoljefernissa. Norra korbänken visade i övrigt samma färgsättning som bänkkvarteret, med grönblå fasad och marmorerade speglar. Samtliga ytor var målade med linoljefärg, spackling har utförts med oljespackel. Troligen är laseringen inte den ursprungliga från 1942, utan den tillkom vid en senare renovering, trol. 1993.

Ytorna var slitna och uppvisade en del skador i form av sprickor, avflagningar och färgbortfall. På många ställen syntes den underliggande vita färgen resp. det kittfärgade spacklet.

Refernsytor före retuschering

Norra korbänken

Läktarbänk

Utförda åtgärder

Större och djupare skador spacklades med latexspackel av snickerityp (Beckers) och grundades med schellack. Avflagande färg konsoliderades med Lascaux medium. Retuscheringen utfördes med linoljefärg som bröts på plats med tuboljefärg, torrpigment och dammarlack. Där blanka ytor var önskvärda har ytan försetts med ett överdrag av dammarlack, och på utsatta ställen med ett tunt lager linoljefernissa. Äldre bättringsmålningar som var i bra skick bevarades delvis som referensytor även om de inte alltid var utförda i bästa kvalitet.

Refernsytor efter retuschering

Norra korbänken

Retuschering

Läktarbröstning

Läktarbänk

Retuschering

5. Övriga underhållsarbeten

Tillstånd före renovering

A. Läktare

Läktaren bärs av åtta rödbruna marmorerade kolonner varav fyra stycken vilar på bänkinredningens sista rad. Läktarbröstningens utsida är målad i en grågrön grundfärg med röda speglar och ockragul ram. Bröstningen har bronserade lister. Kolonnerna och läktarbröstningen är målade med linoljefärg, spacklingen är utförd med oljespackel. Senare bättringsmålningar är utförda med okänd färgtyp och i delvis avvikande kulör. Kolonnernas och läktarbröstningens färgsättning är från 1942. Läktarens undersida består av ett trätak av handhyvlade plankor som är målade med flera lager av färg, det yttersta lagret är rollat med en modern latexfärg.

Kolonnerna uppvisade en del skador i form av sprickor, avflagningar och färgbortfall. På många ställen syntes den underliggande vita färgen resp. det kittfärgade spacklet. Bronseringen på läktarbröstningens utsida var fläckig och oxiderad. I övrigt var läktarbröstningen i bra skick, bortsett från några torrsprickor. Trätaket uppvisade omfattande skador i form av avflagnande färg och färgbortfall.

Läktaren före retuschering

Läktaren vilar på åtta kolonner.

Avflagande färg på en av kolonnerna.

Läktarbröstning med bronserade lister.

Avflagnande bronsering.

B. Dörrar

Kyrkans och vapenhusets dörrar är målade med linoljefärg i en grågrön nyans, med beigea och röda detaljer. Sidoentrén består av dubbla pardörrar vars insidor är enfärgade i grågrönt. Dörrarnas färgsättning antas vara från 1942.

Samtliga ytor var slitna och uppvisade en del skador i form av sprickor, avflagningar och färgbortfall. På många ställen syntes den underliggande vita färgen resp. det kittfärgade spacklet. Målningen på sidoentréns yttre dörr var i mycket dåligt skick, med omfattande avflagningar och färgbortfall. (Bilddokumentation före åtgärderna saknas)

C. Övrigt

I sydöstra fönsternischen upptäcktes putsskador. Vid dörren mot vapenhuset var putsen skadad efter en håltagning. De putsade ytorna är inte målade med kalkfärg utan med någon fastare färgtyp. (Bilddokumentation före åtgärderna saknas)

Utförda åtgärder

A. Retuschering

Större och djupare skador på snickerier spacklades med latexspackel av snickerityp (Beckers) och grundades med schellack. Avflagande färg konsoliderades med Lascaux medium. Retuscheringen på läktartaket gjordes med latexfärg, övriga retuscheringar utfördes med linoljefärg som bröts på plats med tuboljefärg, torrpigment och dammarlack. Där blanka ytor var önskvärda har ytan försetts med ett överdrag av dammarlack, och på utsatta ställen med ett tunt lager linoljefernissa. Äldre bättringsmålningar som var i bra skick bevarades delvis som referensytor även om de inte alltid var utförda i bästa kvalitet.

På läktarbröstningens bronsering utfördes retuschen med bronstinktur och torrpigment som tonades in i den äldre bronseringen. Sedan försågs ytan med ett överdrag av tunn schellack.

Putsskador lagades med kalkbruk alt. gips och målades med Wibo emulsionsfärg.

Läktaren efter retuschering

Retuscherad kolonn..

Retuscherad bronsering..

Retuscherad läktartak..

Dörrarna efter retuschering

Dörr mot vapenhuset.

Sidoentréns inre pardörr.

Putsskadorna efter lagning och retuschering

Putslagning, södra korfönstret.

Putslagning, dörr mot vapenhuset.

B. Ommålning

Sidoentréns yttre pardörr tvättades med målartvätt, skrapades och slipades. Större skador spacklades med linoljespackel Rubinol. Sedan målades dörren tre gångar med Wibo äkta linoljefärg som bröts på plats med torrpigment resp. Wibos oljepaste. Till slutstrykningsfärgen tillsattes 5% linoljefernissa. All målning utfördes med pensel. Kulören kan upplevas som något blåare än den ursprungliga färgen, men den kommer att gulna med tiden och får då samma nyans som övriga dörren.

Sidoentrén efter ommålningen

Sidoentré, yttre pardörr efter ommålning.

Färgskillnaden kommer att jämna ut sig.

Sidoentré, lås efter ommålning.

Avvikelser från tillståndsbeslutet

Enligt Länsstyrelsens beslut skulle korbänkarna inte målas om utan bevaras som referensytor för Paul Bobergs ursprungliga färgsättning. Vid mötet 2019-03-01 visade det sig att färgkontrasten mellan den gulbeigea målningen på södra korbänken och den nya färgtonen i bänkkvarteret blev mycket iögonfallande. Den södra korbänken saknar i motsats till norra korbänken en front som skyler det mesta av den gulbeigea färgen. Bänken ansluter dessutom direkt till bänkkvarteret. För att bevara kyrkorummets upplevelsevärde rekommenderade den antikvariskt medverkande vid mötet 2019-03-01 att även den södra korbänken skulle målas i samma kulör som bänkkvarteret och att den norra korbänken, bänkarna på läktaren och läktarbröstningens insida skulle sparas som referensytor. Efter samråd med Länsstyrelsen 2019-03-01 fick församlingen 2019-03-06 tillstånd att ändra referensytorna (dnr 433-1470-2019) och södra korbänken målades om i samma kulör som övriga bänkarna.

Södra korbänken före och efter ommålningen.

Godkännande/slutbesiktning

Slutbesiktningen genomfördes 2019-04-15 av Julia Chirokova, Länsstyrelsen. Arbetena godkändes 2019-04-29 i Länsstyrelsens meddelande gällande slutbesiktning av ommålning av bänkinredning i Tannåkers kyrka, inom fastigheten Tannåker 7:1, Ljungby kommun (Dnr. 433-5122-2017).

Antikvariska iakttagelser

Under bänkdörrarnas nuvarande målning syns i ett visst släpljus siffrorna från bänkradernas ursprungliga numrering.

Siffer 10 i släpljus. Foto: Ola Westlund 2019.

Källor

- Lissing, Thomas: Tannåker kyrka. Karaktärisering och kulturhistorisk värdering. Smålands museum, 2007.
- Meissner, Katja: Tannåker kyrka, Konsekvensanalys ommålning av bänkinredning. Byggkult, Antikvarisk rapport 2017:002.

Sändlista

- Länsstyrelsen i Kronobergs län, kronoberg@lansstyrelsen.se
- Berga pastorat, berga.pastorat@svenskakyrkan.se
- Riksantikvarieämbetet, registrator@raa.se
- Växjö stift, vaxjostift.kyrkoantikvariskafragor@svenskakyrkan.se
- Kulturparken Småland, info@kulturparkensmaland.se
- Elisabeth Carlsson, elisabeth.c.carlsson@svenskakyrkan.se
- Ola Westlund Dekoration, olawestlund1@gmail.com

BYGGKULT

Byggkult - Byggnadsvård och kulturmiljö
info@byggkult.se
www.byggkult.se